

A MARTFÜI RÉM

X elvtárs

VARGA ZOLTÁN

SOPSITS ÁRPÁD VALÓS ALAPOKON NYUGVÓ THRILLERE A PRIVÁT PSZICHÓZIST A POLITIKAI ROTHADÁS RENDSZERÉVEL KERESZTEZI.

Valóban megtörtént hazai sorozatgyilkosság történetét eleveníti fel Sopsits Árpád új filmje, *A martfűi rém*. A magyar bűnügyi krónikák egyik leghátborzongatóbb eseteként híresült el „a martfűi rém”, a teherautósofőr-ként dolgozó Kovács Péter ámokfutása, aki 1957 és 1967 között mintegy féltucat nőt támadott meg a Szolnok megyei kisvárosban: áldozatai közül ketten túléltek az atrocitásokat, négyen azonban a kéjgyilkos kezei között végezték. A „martfűi rém” legendáriuma-hoz hozzátartozik a magyar igazságszolgáltatás egyik nagy melléfogásaként számon tartott tévedés is: Kovács első áldozatának feltételezett gyilkosát hamar börtönbe – előtte kis híján a vesztőhelyre – juttatta az ügyészség, Kirják János azonban ártatlanul ült a rém helyett – 11 évet.

A rendező nem először indul ki megtörtént bűnügyből (*Céllövölde*), s ugyancsak foglalkoztatták már a kora Kádár-korszak (illetve a diktatórikus ál-lamberendezkedés) és az emberi személyiség torzulásainak összefüggései (*Torzók*). Sopsits műve arra vállalkozik, hogy több nézőpont váltogatásával, avagy ütköztetésével és tükröztetésével közelítse meg a „martfűi rém” szövevényes történetét. Nem csupán a kéjgyilkosság-sorozat krónikájára fókuszál *A martfűi rém*, hanem az azt körbeölelő társadalmi közeg – mindenek előtt a hatóságok, a szocialista állam-apparátus – működését is vizsgálja. A privát pszichóziát a politikai rothadás-rothadtság rendszerével keresztező szemlélet rávilágít arra, hogy ha nem is közvetlen módon felelős az elnyomó rezsim a rém feltűnéséért, annak örjöngését mégis elősegíti – az emberi élet-nél fontosabbnak tartva a pártérdeke-

ket, a bürokráciát és a tagadást („Ebben az országban nincsenek sorozatgyilkosok! Világos?” – szögezi le egy előljáró). Sopsits filmje ugyan nem az 1956-os eseményeket feldolgozó filmeket gyarapítja (már csak azért sem, mert nagyrészt a 60-as évek középső harmadában játszódik), mégsem hagyja, nem is hagyhatja reflektálatlanul az elbukott forradalmat. Az „októberi balhé” (így emlegeti az egyik nyomozó) és a nagyhatalmi megtorlás árnyéka rávetül a karakterekre, befolyásolja és manipulálja döntéseiket, szűkíti mozgásterüket. A kényszervallatás késleltetve felfedett mozzanata is súlyosabbá válik ebben az összefüggésben.

Az államszocializmusban tomboló sorozatgyilkos és a hatalmi intrikák és érdekek által is nehezített nyomozásfolyamat kettőse óhatatlanul emlékeztet az ugyancsak megtörtént esetet feldolgozó *X polgártárs* című filmre, amely Andrij Csikatilo, a „rosztovi rém” kézre kerítését mutatja be. Az egyébiránt részben magyarországi helyszíneken forgatott *X polgártárs*ban a leírhatatlan szörnyűségeket elkövető Csikatilo családi életébe, otthoni közegébe is bepillantást nyerünk, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan Sopsits is bevezeti a nézőt a bestia privátszférájába – fölerősítve az ártalmatlan külső, a kedves ismerős (a martfűi rémet a film-ben több áldozata is ismeri, megbíznak benne) és a mögötte rejlő rettenetes titok kontrasztját. Még abba a mozgóképbe is bepillantunk, ami „beindította” a gyilkos fantáziáját: míg az igazi rémet moziban hozta lázba egy argentin film, *A martfűi rém*ben tévéképernyőn látjuk az obskúrus mű erőszakos részletének rekonstrukcióját (mivel az alkotók nem tudták megszerezni az

eredeti filmet, a képsorok saját verzióját készítették el). A rém magánéletének feltérképezésébe illik az a remek – és dermesztő – csavar is, hogy az egyik életben maradt áldozat nem más, mint a gyilkos felesége, akire a rém a tudtán kívül csapott le, mert másnak hitte a vörös paróka miatt: az alteregók és a szexuális vágyat provokáló praktikák kedvelt pszichothriller-motívumai így kapnak sajátos helyiértéket Sopsits filmjében.

Az *X polgártárs*ban két rendőrtiszt megy el a végsőkig a perverz gyilkos megfélemezésében, *A martfűi rém*ben is elsősorban két figura vállal nyomja a teher: az Anger Zsolt megformálásában látható tapasztalt nyomozót és újsütetű társát, a Bárnai Péter által alakított ifjú ügyészt. Mindezek alapján *A martfűi rém*et akár az *X polgártárs* ikerdarabjaként is pozícionálhatjuk; a hazai filmtörténetben lazábbak a kapcsolódási pontok, de többet is találhatunk. Dobray György *Az áldozatában* is kéjgyilkos – igaz, fiktív rém – élte ki aberrációit, ő azonban mellékalak maradt, a film a viktimológia elméletét felhasználó nyomozó belső vívódásaira és magánéleti krízisére helyezte át a hangsúlyt. Fazekas Lajos évekig visszatartott, végül 1984-ben bemutatott tévéfilmje, a *Defekt* hírhedt végkifejletében a pincemélyi kútból kihalszott holttestek, a szétfoszlott koponyák és málló mellek horrorisztikus képsorai vezettek be addig alighanem ismeretlen hatáselemeket a magyar tömegfilmbe. *A martfűi rém* naturalisztikus részletei továbbviszik ezt a vonulatot, de nemcsak az „eredmények”, hanem a konkrét gyilkossági aktusok bemutatásában is, és ez akkor is méltányolandó merészség az alkotótól, ha a kortárs amerikai bűnügyi sorozatokon és filmekben edzett nézőt az ilyen képsorok már kevésbé rázzák meg – Sopsits filmjében ezek a jelene-tek bármily felkavaróak is (különösen amikor a gyermekkorú áldozat agóniáját vagyunk kénytelenek végignézni), nem válnak öncélúvá. A *Mielőtt befejezi röptét a denevér* is a távoli előképek között említhető: Tímár Péter pszichothrillerében (amely a legihletettebben nyúlt ehhez a műfajhoz a Sopsits-filmlet megelőzően) sokatmondó mozzanat, hogy a fenyegető figura – rendőr. Tímárnál ebből ugyan legfeljebb bújtatott vagy áttételes

rendszerkritika következik, Sopsitsnál viszont nemcsak direktté válik, de az egyik főtémaaként tételeződik az államapparátus embertelenségének és életellenességének láttatása.

A szórványos magyar előzményekhez képest *A martfűi rém* nem él művészfilmes módszerekkel és manókkal, s a műfajfilmes dramaturgiát sem építi le, ellenkezőleg: a feszültségépítésben és atmoszférateremtésben sikeresen követi a sorozatgyilkos figuratípusára építő pszichothriller hagyományait, s veszi át a kötelező és a fakultatív zsánerkellékeket. Kiváltképp látványosan érhető tetten ezek a jegyek a baljós és végzetes éjszakai jelenetek fényképezésében, az expresszív nézőpontok alkalmazásában, a fenyegetettség vizuális sejtetésében vagy néhány sokkefektusban – míg dramaturgiailag a rém többszörös lelepleződése (privátközegeiben és a hatóságok előtt egyaránt) lehet emlékezetes: a széttört kocsiablakból származó üvegszemcsék nyomra vezető szerepe a valóságból vétetett, a különböző nyomok és jelek felismerésének átfeledésbe hozása, torlódása azonban a tényanyag írói-dramai átlénygítését dicséri.

„A nagyhatalmi megtorlás árnyéka rávetül”

(Szamosi Zsófia és Anger Zsolt)

Amivel *A martfűi rém* meghaladja a megidézett és felhasznált konvenciókat, az a gyilkos és a nyomozók cselekményszála mellett érvényesülő harmadik cselekményív, vagy sokkal inkább nézőpont: az ártatlanul elítélt emberé. Bár a szálaknak ez a megtöbbszörözése – óhatatlanul – eredményez némi egyenetlenséget az elbeszélő-szerkezetben, azaz nem sikerül végig egyensúlyban tartani a három nézőpontot, más vonások azonban kárpótolnak ezért a hibáért. Az elítéltet középpontba helyező réteg ugyanis a rém és a rendőrök konfrontációjához az emberi szenvedés és megaláztatás valóságos tablóját adja háttérként (a börtönerőszaktól kezdve az öngyilkossági kísérleten át a perújrafelvételi kérelmek kudarcáig), valamint a rab és a nővére közötti kötődés megjelenítése lehetőséget ad a testvéri hűség és szeretet kihangsúlyozására is.

Sokáig rejtély marad, hogy a férfi miért vállalja a bűnhődést egy el nem követett tettért. A magyarázat akár dosztojevszkiji párhuzamokat is felvethet; fontosabb viszont, hogy Sopsitsnak ez a karakter lehetőséget ad arra, hogy az ártatlanul meg-

vádolt figura műfaji toposzát is játékba hozza. Mivel pedig a tévesen elítélt férfi és a valódi gyilkos kapcsolódását több mozzanat is aláhúzza – így az első áldozat személye, vagy a jelenet, amely valóban szinte tükrözteti is a két férfit –, *A martfűi rém* a pszichothriller szívesen variált motívumát, az alakmás-, azaz a *doppelgänger*-problematikát is megpendíti: ebben az értelmezésben a gyilkos az ártatlanul elítélt figura sötét oldala, aki végigviszi mindazt, amit az utóbbi csak elgondolni mert. A három szál igazán torokszorító módon mégis az epilógusban ér össze; a párhuzamos montázsban láttatott főszereplők sorsa nyomtatékosítja, hogy nemcsak a kéjgyilkos szedte gátlástalanul az áldozatait – de a rendszer is. *A martfűi rém* ettől a tapasztalattól, nem pusztán a nálunk lejátszódott rémtörténet megidézésétől válik valódi *magyar thrillerré*.

A MARTFŰI RÉM – magyar, 2016. Rendezte és írta: **Sopsits Árpád**. Kép: **Szabó Gábor**. Zene: **Moldvai Márk**. Vágó: **Kovács Zoltán**. Hang: **Tözsér Attila**. Producer: **Ferenczy Gábor**. Szereplők: **Hajduk Károly, Balsai Mónika, Anger Zsolt, Bárnai Péter, Szamosi Zsófia, Jászberényi Gábor, Csépai Eszter**. Gyártó: **FocusFox Stúdió**. Forgalmazó: **Big Bang Média**. 100 perc.

